
**ԿՑԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ԵՎ
ՌՈՒՐՔԵՐԵՆԻ ՀՈԼՈՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐՈՒՄ**

ԱՐՄԵՆ ՄԵԼՔՈՆՅԱՆ

Հանրահայտ է, որ, ըստ լեզուների ձևաբանական դասակարգման, թուրքերենը դասվում է կցական լեզուների տիպին, որոնց համար բնութագրական են բառակազմական մասնիկավորումը, քերականական ձևային մեմբրանայությունը, հոլովման և խոնարհման միասնական տիպը (միօրինակությունը), քերականական նշանակություն ունեցող հնչյունական հերթագայությունների բացակայությունը և մի շարք այլ առանձնահատկություններ: Ժամանակակից հայերենը նույնպես բնութագրվում է որպես առավելապես կցական տիպի լեզու, թեև այստեղ առկա են նաև վերլուծականության և թեքականության տարրեր:

Ներկայացվող հոդվածը նվիրված է նշված երկու լեզուների հոլովական համակարգերի գուգադրական քննությանը, ի մասնավորի՝ կցականության առանձնահատուկ դրսևորումներին:

Ունենալով հոլովական շատ մեծ ընդհանրություններ՝ հայերենը և թուրքերենը միաժամանակ երևան են հանում որոշակի տարբերություններ, որոնք պայմանավորվում են նրանց՝ իբրև առանձին լեզուների ներքին օրենքներով, բնույթով ու առանձնահատկություններով: Հայերենագիտական թերևս ոչ մի հարց երբևէ այնքան մանրակրկիտ քննության չի ենթարկվել, ինչպես հոլովների խնդիրը: Հայոց լեզվի հոլովները քննել-լուսաբանել են բազմաթիվ հայ և օտար լեզվաբաններ ու քերականներ:

Ելնելով արտահայտության և բովանդակության պլանների փոխհարաբերության տարբեր մեկնաբանումներից, այլև հոլովների քանակի հարցում առաջնորդվելով ձևական, իմաստային և գործառական կամ շարահյուսական չափանիշներով՝ հայ լեզվաբաններն առանձնացնում են տարբեր քանակի հոլովներ (5, 6, 7):

Ուսումնասիրելով հայերենի և թուրքերենի հոլովները, համեմատելով դրանք այլ լեզուներում առկա հոլովական համակարգերի հետ՝ եկել ենք այն համոզման, որ ժամանակակից հայերենի, առավել ևս ժամանակակից թուրքերենի հոլովները պետք է որոշել ոչ թե փոփոխված բառի սուսկ արտաքին ձևով՝ հոլովակերտ մասնիկով կամ վերջավորությամբ, այլ նրանց թե՛ ձևով և թե՛ արտահայտած նշանակությամբ կամ հարաբերությամբ՝ միասին վերցրած:

Սույն հոդվածում ավելի նպատակահարմար համարեցինք համեմատել հայերենի և թուրքերենի հոլովական համակարգերը՝ առաջնորդվելով հայերենի 7 հոլովների տեսությամբ:

Թուրքերենում հոլովների քանակը 6-ն է, ընդ որում՝ հոլովները կարող են անվանվել ըստ հիմնական գործառույթի կամ վերջավորության, ինչպես՝ *Yalın durum* (*Yalın hal*) – ուղղական հոլով, *Tamlayan durumu* – սեռական հոլով, *Yönelme/Yaklaşma durumu* (-e hali) – տրական հոլով, *Belirtme/Yükleme durumu* (-i hali) – հայցական հոլով, *Çıkma/Ayrılma durumu* (-den hali) – բացառական հոլով և *Kalma/Bulunma durumu* (-de hali) – ներգոյական հոլով: Նրանցից յուրաքանչյուրն ունի իրեն հատուկ ձևը: Հոլովական մասնիկները շեշտակիր են:

Ժամանակակից հայերենի և թուրքերենի հոլովներից յուրաքանչյուրն ունի իր հատուկ ձևը կամ ձևերը, որոնց բնորոշ հարացույցը հետևյալն է.

Հայերեն		Թուրքերեն	
Ուղղ.	տեսր + <i>Ø</i>	<i>Yalın durum – Ø</i>	<i>defter + Ø</i>
Սեռ.	տեսր + <i>ի</i>	<i>Tamlayan durumu (-in hali)</i>	<i>defter + in</i>
Տր.	տեսր + <i>ի(ն)</i>	<i>Yönelme durumu (-e hali)</i>	<i>defter + e</i>
Հայց.	տեսր + <i>Ø(ր)</i>	<i>Belirtme durumu (-i hali)</i>	<i>defter + i</i>
Բաց.	տեսր + <i>ից</i>	<i>Çıkma durumu (-den hali)</i>	<i>defter + den</i>
Գործ.	տեսր + <i>ով</i>	-	-
Ներգոյ.	տեսր + <i>ում</i>	<i>Kalma durumu (-de hali)</i>	<i>defter + de</i>

Վերոբերյալ աղյուսակից դժվար չէ նկատել, որ հայերենի և թուրքերենի հոլովական համակարգում առկա են բազմաթիվ նմանություններ: Թուրքերենում գործիական հոլով որպես այդպիսին գոյություն չունի. այս հոլովի հարաբերություններն արտահայտվում են կապական կառույցների միջոցով: Թուրքերենում, համաձայն ձայնավորների ներդաշնակության օրենքի (եությունն այն է, որ հավելվող ձայնավորների բնույթը սովորաբար պայմանավորվում է արմատի ձայնավորի տեսակով), բառի վերջին վանկի ձայնավորից կախված, հոլովական մասնիկի ձայնավորը կարող է ունենալ հնչյունական չորս տարբերակ, որոնք ներկայացվում են ստորև բերվող հոլովման աղյուսակներում:

Ա. Գոյական անուններ, որոնք վերջանում են բաղաձայն հնչյունով

Անվան վերջին վանկի ձայնավ.	Ուղղ.	Սեռ.	Տր.	Հայց.	Բաց.	Ներգ.
a/ı	<i>duvar</i>	<i>duvar+ın</i>	<i>duvar+a</i>	<i>duvar+ı</i>	<i>duvar+dan</i>	<i>duvar+da</i>
	<i>yıldız</i>	<i>yıldız+ın</i>	<i>yıldız+a</i>	<i>yıldız+ı</i>	<i>yıldız+dan</i>	<i>yıldız+da</i>
e/i	<i>el</i>	<i>el+ın</i>	<i>el+e</i>	<i>el+i</i>	<i>el+den</i>	<i>el+de</i>
	<i>deniz</i>	<i>deniz+ın</i>	<i>deniz+e</i>	<i>deniz+i</i>	<i>deniz+den</i>	<i>deniz+de</i>
o/u	<i>peron</i>	<i>peron+un</i>	<i>peron+a</i>	<i>peron+u</i>	<i>peron+dan</i>	<i>peron+da</i>
	<i>kum</i>	<i>kum+un</i>	<i>kum+a</i>	<i>kum+u</i>	<i>kum+dan</i>	<i>kum+da</i>
ö/ü	<i>göl</i>	<i>göl+ün</i>	<i>göl+e</i>	<i>göl+ü</i>	<i>göl+den</i>	<i>göl+de</i>
	<i>kostüm</i>	<i>kostüm+ün</i>	<i>kostüm+e</i>	<i>kostüm+ü</i>	<i>kostüm+den</i>	<i>kostüm+de</i>

Բ. Գոյական անուններ, որոնք վերջանում են ձայնավոր հնչյունով

	Ուղղ.	Սեռ.	Տր.	Հայց.	Բաց.	Ներգ.
a/ı	tarla	tarla+nın	tarla+ya	tarla+yı	tarla+dan	tarla+da
	yapı	yapı+nın	yapı+ya	yapı+yı	yapı+dan	yapı+da
e/i	gazete	gazete+nin	gazete+ye	gazete+yi	gazete+den	gazete+de
	gemi	gemi+nin	gemi+ye	gemi+yi	gemi+den	gemi+de
o/u	palto	palto+nun	palto+ya	palto+yu	palto+dan	palto+da
	kutu	kutu+nun	kutu+ya	kutu+yu	kutu+dan	kutu+da
ö/ü	banliyö	banliyö+nün	banliyö+ye	banliyö+yü	banliyö+den	banliyö+de
	akü	akü+nün	akü+ye	akü+yü	akü+den	akü+de

Հայերենի հոլովական ձևերը կազմվում են երեք կերպ.

ա) բառի վրա հոլովական վերջավորությունների ավելացմամբ, օրինակ՝ *սար – սար+ից, կեսօր – կեսօր+վա*,

բ) բառի վերջնահնչյուն ձայնավորի փոփոխությամբ, օրինակ՝ *նսկի–նսկու (ի/ու)*:

Այս երկու տիպերը միասին կոչվում են արտաքին թեքում:

գ) արմատաձայնավորի կամ երկհնչյունի փոփոխությամբ, օրինակ՝ **տուն-տան (ու/ա), մայր-մոր (այ/ո)**: Այս տիպը կոչվում է ներքին թեքում:

Թուրքերենի հոլովաձևերը կազմվում են բացառապես հավելման ճանապարհով՝ բառի վրա հոլովական վերջավորությունների ավելացմամբ (*kitap+ta, kitap+tan*), ասել է թե՛ այս լեզվին համապատասխանում է միայն արտաքին թեքումը:

Ուղղական հոլով – Yalın Durum

Լինելով բառի ուղիղ, անփոփոխ ձևը՝ այս հոլովը կոչվում է նաև ուղիղ հոլով, ի տարբերություն մյուս հոլովների, որոնք կազմվում են զանազան փոփոխություններով և կրում են թեք հոլովներ անվանումը¹: Թե՛ հայերենում և թե՛ թուրքերենում եզակի ուղղականը ձևաբանական հատուկ ցուցիչ չունի և մյուս թեք հոլովներին ու հոգնակի ուղղականին հակադրվում է զրո ձևությամբ: Գ. Ջահուկյանը առաջարկում է անվան այդ ձևը կոչել մաքուր անվանական հիմք՝ ի տարբերություն մյուս հոլովների, որոնք հաճախ ի հայտ են բերում հնչյունափոխված հիմքեր: Ուղղական հոլովը և՛ հայերենում, և՛ թուրքերենում կարելի է դիտել որպես յուրատեսակ մեկնակետ, որից հիմքի ձևափոխումներով ու վերջավորությունների հավելումով կազմվում են եզակի թեք և հոգնակի բոլոր հոլովները*:

Եթե հայերենում որոշ թեք հոլովներ կազմվում են ոչ միայն ուղղականի, այլև սեռական-տրականի ձևից, ապա թուրքերենում թեք հոլովները կազմվում են միայն ուղղական հոլովի հիմքից՝ համապատասխան մասնիկի ավելացումով:

¹ Տե՛ս **Tahsin Banguoğlu**, Türkçenin grameri, Ankara, 2004, էջ 324:
* Պատահական չէ, որ թուրքերենում այն ունի **Yalın Durum**, այսինքն՝ «մաքուր, զուտ, անխառն» հոլով անվանումը:

Հայերենի հոլովների կազմությունը

Ուղղ.	Սեռ.-տր.	Բաց.		Գործ.		Ներգ.
տուն+ Ø	ուղղ. ձևից անտառի(ն)	ուղղ. ձ. տեսրից	սեռ.-տր. ձևից հայր-հոր-հորից օր-օրվա-օրվա- նից	ուղղ. ձ. մատիտով	սեռ.-տր. ձևից քույր-քրոջ- քրոջով	ուղղ. ձ. գրքում

Թուրքերենի հոլովների կազմությունը

Ուղղ.	Սեռ.	Տր.	Հայց.	Բաց.	Ներգ.
	ուղղականի ձևից				
okul+Ø դպ- րոց+Ø	okul un դպրո- ց ի	okul a դպրո- ց ի(ն)	okul u դպրո- ց ը	okul dan դպրո- ց ից	okul da դպրո- ց ում

Սեռական հոլով – Tamlayan durumu (-in hali)

Հայերենում սեռական հոլովը հանդես է գալիս որպես գոյականի կամ գոյականաբար գործածված բառի լրացում: Սեռական հոլովը ցույց է տալիս վերաբերություն՝ բառի ամենալայն իմաստով: Սեռական հոլովի ամենասովորական և հիմնական իմաստն է հատկացումը (ստացականությունը), որը ցույց է տալիս, թե առարկան ում կամ ինչին է պատկանում: Թուրքերենում սեռական հոլովով ձևավորվում է իզաֆեթային կառույցը*, որտեղ հատկացուցիչը ստանում է սեռական հոլովի վերջավորություն. բաղաձայն հնչյունով վերջացող բառերից հետո դրվում են *-un, -in, -un, -ün*, ձայնավոր հնչյունով վերջացող բառերից հետո՝ *-nun, -nun -nin -nün* շեշտակիր վերջավորությունները, իսկ հատկացյալը ստանում է համապատասխան դեմքի ու թվի պատկանելության մասնիկ².

yıldız – աստղ	yıldız ın – աստղ ի
gemi – նավ	gemi nin – նավ ի
dünya – աշխարհ	dünya nın – աշխարհ ի
depo – պահեստ	depo nun – պահեստ ի

Ըստ սեռական հոլովի ձևավորման՝ ժամանակակից հայերենում տարբերում են *-ի, -ու, -ա, -ան, -ոջ, -վա, -ո, -ց* հոլովվումներ:

Տրական հոլով - Yöneme/Yaklaşma durumu (-e hali)

Թուրքերենում տրական հոլովը կազմվում է *-a, -e* թեքությունների միջոցով, եթե գոյականը վերջանում է բաղաձայնով, իսկ եթե ձայնավորով, ապա բառահիմքի և հոլովական մասնիկի միջև դրվում է *-y-* ձայնորդը:

* Թուրքերենում սեռական հոլովով իզաֆեթային կառույցը համապատասխանում է հայերենի հատկացուցիչ-հատկացյալին:

² Տե՛ս **Иванов С. Н.** Курс турецкой грамматики. Часть 1. Грамматические категории имени существительного. Л., 1975, էջ 28:

Çocuk kapiya yaklaşıyor. «Երեխան մոտենում է դռանը»:

Ben size bakıyorum. «Ես ձեզ եմ նայում»:

Հայերենում տրական հոլովը հանդես է գալիս որպես բայի, բայանվան կամ ածականի խնդիր: Ուսումնասիրվող երկու լեզվում էլ, ի տարբերություն սեռական հոլովի, որը հանդես է գալիս որպես առարկայական հանգում (վերաբերություն, ստացականություն), տրական հոլովը հանդես է գալիս որպես գործողության հանգում (ուղղվածություն դեպի առարկան):

Հայցական հոլով – Belirtme/ Yükleme durumu (-i hali)

Ի տարբերություն թուրքերենի, հայերենում հայցական հոլովը կազմության առանձին ձև չունի. իրի առման դեպքում գոյականների հայցականը նման է ուղղականին՝ ուղղականաձև է, անձի առման դեպքում՝ տրականին՝ տրականաձև է: Թուրքերենում պատկերն այլ է. այստեղ թե՛ տրական և թե՛ հայցական հոլովներն ունեն իրենց հատուկ հոլովակազմիչները: Ինչպես նշում է Բ. Ա. Սերբերեննիկովը, թուրքերենում յուրաքանչյուր հոլով ունի իր կայուն հոլովական վերջավորությունը³: Հայցական հոլովը կազմվում է **-ı, -i, -u, -ü** մասնիկների միջոցով.

kapiy**ı** – դուռը, pencerey**i** – պատուհանը,

buz**u** – սառույցը, Gönü**l’ü** – Գյունուլին

Նախադասության մեջ հայցական հոլովով դրված գոյականը կատարում է ուղիղ խնդրի շարահյուսական դեր: Երբ առկա է որոշյալ առում, ուղիղ խնդիրը ստանում է հայցական հոլովի վերջամասնիկ.

Ben bu mektub**u** yazmadım. «Ես այս նամակը չեմ գրել»:

Այս առումով համամիտ ենք ռուս արևելագետ Բ. Ա. Սերբերեննիկովի հետ, ըստ որի՝ կցական լեզուների բացարձակ մեծամասնությունում, այդ թվում՝ թուրքերենում, հայցական հոլովի վերջավորությունն ունի հոդի նշանակություն և սովորաբար ցույց է տալիս գործողության այն օբյեկտը, որն արդեն հայտնի է խոսակցին, ասել է թե՛ հանդես է գալիս որոշյալության ցուցիչի դերով⁴:

Անորոշ առման դեպքում ուղիղ խնդիրը հայցական հոլովի վերջավորություն չի ստանում.

Bir roman okuyorum. «Մի (ինչ-որ մի՝ անհայտ) սիրավեպ եմ կարդում»:

Բացառական հոլով – Çıkma/Ayrılma durumu (-den hali)

Բացառական հոլովը երկու լեզուներում էլ արտահայտում է հիմնականում ելակետի կամ սկզբնակետի, հեռացման կամ անջատման իմաստ, որը շարահյուսական տարբեր կապակցությունների մեջ տարբեր մասնակի դրսևորումներ ու իմաստային երանգներ է ստանում:

³ Տե՛ս **Серебренников Б. А.** Причины устойчивости агглютинативного строя и вопрос о морфологическом типе языка // "Морфологическая типология и проблема классификации языков". М.–Л., 1965, էջ 9:

⁴ Տե՛ս նույն տեղը, էջ 15:

Հայերենում բացառական հոլովը կազմվում է ուղղականից կամ տրականից՝ **-ից** և **-ուց** վերջավորություններով. **-ուց** են ստանում **ու** հոլովման բառերը՝ կաղնի-կաղնու-կաղնու**ց**, կարդալ-կարդալու-կարդալու**ց**, սեր՝ սիրու**ց**, աստված՝ աստծու**ց**, իսկ **-ից** են ստանում մյուս հոլովումներից պատկանող բառերը՝ պատ-պատի-պատի**ց**, իշխանություն-իշխանության-իշխանություն**ից** և այլն: Կան որոշ բառեր, որոնց բացառականը կազմվում է սեռական-տրականից. այս դեպքում բացառականի **-ից** վերջավորությունից առաջ հավելվում է **-ն** ենթաձևությամբ, ինչպես *օր-օրվա+ն+ից*, *ցերեկվա+ն+ից*: Այս **ն**-ն էդ. Աղայանը կոչում է ներույթ. ըստ այդմ՝ բացառականին հատկացնում է 2 կարգի կաղապար՝ ներույթավոր՝ *աղջկա+ն+ից* և աններույթ՝ *ամս+ն+ից*⁵:

Թուրքերենում բացառական հոլովը կազմվում է **-dan, -den** (եթե գոյականը վերջանում է ձայնավորով կամ ձայնեղ բաղաձայնով) և **-tan, -ten** վերջածանցների միջոցով (եթե գոյականը վերջանում է խուլ բաղաձայնով), օրինակ՝

okuldan – դպրոցից, evden – տնից, renkten – գույնից

Գործիական հոլով

Հայերենում այս հոլովը կազմվում է ուղղականի կամ սեռական-տրականի ձևից: Հոլովական վերջավորություններն են **-ով** և **-ք**. տետր+տետր**ով** (ուղղականի ձևից), *լավություն-լավությամբ*//*լավությունով*, *արյուն-արյամբ*//*արյունով* (սեռական-տրականի ձևից):

Ի տարբերություն հայերենի, թուրքերենում գործիական հոլով որպես այդպիսին չկա. այս հոլովի իմաստներն արտահայտվում են “**ile**” հետադրության միջոցով, որը գտնվում է վերջածանցի վերաճելու փուլում՝ ունենալով ինչպես առանձին, այնպես էլ միասին գրություն⁶: Միասին գրության դեպքում հետադրությունը ենթարկվում է ձայնավորների ներդաշնակության օրենքին, իսկ երբ հիմքը վերջանում է բաղաձայնով, **-ile** հետադրությունը կորցնում է առաջին ձայնավոր հնչյունը: Եթե գոյական անունը վերջանում է ձայնավորով կամ ստանում է երրորդ դեմքի պատկանելության վերջածանց, ապա **-ile** հետադրության **-i** հնչյունը փոխվում է **-y-ի**: Խնդիրը, որն արտահայտվում է անվան և **-ile** հետադրության միջոցով, նշանակում է.

ա) համատեղ գործող անձ.

Karine Arman **ile** (Arman**la**) okula gidiyor. «Կարինեն Արմանի **հետ** (միասին) դպրոց է գնում»:

բ) գործողության կատարման գործիք՝ ամենալայն իմաստով.

Çizgiyi kurşunkalem **ile** (kurşunkalemle) çiziyorum. «Գիծը մատիտով եմ գծում»:

Ներգոյական հոլով – Kalma/Bulunma durumu (-de hali)

⁵ Տե՛ս էդ. Աղայան, Ժամանակակից հայերենի հոլովումը և խոնարհումը, Եր., 1967, էջ 244:

⁶ Տե՛ս Ա. Սաֆարյան, Թուրքերենի դասագիրք, Եր., 2001, էջ 44:

Ներգոյական հոլովն արտահայտում է պարունակման իմաստ: Հայերենում ներգոյական հոլովաձևը կազմվում է **-ում** թեքությով: Այն հիմնականում ավելանում է **-ի, -ու** և (որոշ բացառությամբ) **-վա** հոլովումներից պատկանող գոյականների ուղիղ ձևին: Թուրքերենում ներգոյական հոլովը կազմվում է **-da, -de** և **-ta, -te** (խուլերից հետո) վերջավորությունների օգնությամբ.

mağaza – mağazada (խանութ - խանութում), dolap – dolapta (պահարան – պահարանում)

Թուրքերենին բնորոշ բաղաձայնների առաջընթաց առնմանման երևույթի համաձայն՝ բացառականի և ներգոյականի հոլովական մասնիկները ենթարկվում են դիրքային տարբերակման⁷. Եթե գոյականը վերջանում է խուլ բաղաձայնով, ապա այն, ազդելով կցվելիք բացառական հոլովի **-dan, -den** և ներգոյական հոլովի **-da, -de** հոլովակերտի սկզբի **-d** ձայնեղ հնչյունի որակի վրա, նմանեցնում է իրեն՝ փոխելով **-t** խուլ բաղաձայնի, այլ կերպ ասած՝ խուլ բաղաձայնով վերջացող հիմքերից հետո ձայնեղ մասնիկները խլանում են, այսպես՝

բացառ. հոլ.՝ renk – գույն, renk + den = renkten (գույնից)

ներգոյ հոլ.՝ kitap – գիրք, kitap + da = kitapta (գրքում)

Արաբերենից կատարված մի շարք փոխառություններում, եթե բառը վերջանում է **-l, -p, -t** խուլ բաղաձայններով, ապա բառավերջում կցվող հոլովակերտների **-a, -ı, -u** ձայնավորները քմայնանալով կարող են հնչյունափոխվել **-e, -i, -ü** ձայնավորների: Այդ բառերի հոլովման բնորոշ հարացույցը հետևյալն է.

Եզակի				
	<i>Ուղղ.</i>	mahsul	harp	saat
	<i>Սեռ.</i>	mahsul+ün	harp+in	saat+in
	<i>Տր.</i>	mahsul+e	harp+e	saat+e
	<i>Հայց.</i>	mahsul+ü	harp+i	saat+i
	<i>Բաց.</i>	mahsul+den	harp+ten	saat+ten
	<i>Ներգ.</i>	mahsul+de	harp+te	saat+te
Հոգնակի				
	<i>Ուղղ.</i>	mahsul+ler	harp+ler	saat+ler
	<i>Սեռ.</i>	mahsul+ler+in	harp+ler+in	saat+in
	<i>Տր.</i>	mahsul+ler+e	harp+ler+e	saat+e
	<i>Հայց.</i>	mahsul+ler+i	harp+ler+i	saat+i
	<i>Բաց.</i>	mahsul+ler+den	harp+ler+den	saat+ten
	<i>Ներգ.</i>	mahsul+ler+de	harp+ler+de	saat+te

⁷ Տե՛ս Mehmet Hengirmen, Türkçe temel dilbilgisi, Ankara, 2006, էջ 128:

Արաբերենից կատարված փոխառությունները, որոնք վերջանում են «այն»-ով և «համզե»-ով, հոլովվում են բաղաձայնով վերջացող հիմքերի պես*.

Ուղղ.	içtima+Ø	menşe+Ø
Սեռ.	içtima+m	menşe+in
Տր.	içtima+a	menşe+e
Չայց.	içtima+i	menşe+i
Բաց.	içtima+dan	menşe+den
Ներգ.	içtima+da	menşe+de

Չոլովական վերջավորությունները, կցվելով ստացականության վերջավորություն ստացած գոյականներին, կարող են առաջացնել քերականական համանունություն: Բաղաձայնով վերջացող գոյական անունները, ստանալով երկրորդ և երրորդ դեմքի ստացական մասնիկ, բոլոր թեք հոլովներում ունենում են հնչյունների միևնույն համակցությունը⁸.

Ուղղ.	<i>elin – քո ձեռքը</i>	<i>eli – նրա ձեռքը</i>
Սեռ.	elinin – (elin + in)	elinin – (eli + n* + in)
Տր.	eline – (elin + e)	eline – (eli + n + e)
Չայց.	elini – (elin + i)	elini – (eli + n + i)
Բաց.	elinden – (elin + den)	elinden – (eli + n + den)
Ներգ.	elinde – (elin + de)	elinde – (eli + n + de)

- 1) ev-in-in - «քո տան» (ev-in «քո տունը»),
- 2) ev-i+n-in - «նրա տան» (ev-i (+n) «նրա տունը»):

Ստացական դերանուն-հատկացուցչի առկայությունը կանխում է հնարավոր խառնաշփոթը.

senin elinden – քո ձեռքից, onun elinden – նրա ձեռքից

Թուրքերենում մի շարք երկվանկ բառեր հոլովական կամ ստացականության մասնիկներ ստանալիս (բացառությամբ բացառական և ներգոյական հոլովների), կորցնում են երկրորդ նեղ ձայնավորը.

Ուղղ.	ilim (ilmi)	vakit (-kti)
Սեռ.	ilm+in	vakt+in
Տր.	ilm+e	vakt+e
Չայց.	ilm+i	vakt+i
Բաց.	ilim+den	vakit+ten
Ներգ.	ilim+de	vakit+te

* Բանն այն է, որ այս երկու հնչյունները, որոնք թուրքերենում չեն արտաբերվում կամ վերարտադրվում են որպես ձայնավոր հնչյուններ, ածանցման ժամանակ հանդես են գալիս որպես բաղաձայն հնչյուններ:

⁸ Տե՛ս Ա. Սաֆարյան, նշվ. աշխ., էջ 71:

* Տվյալ դեպքում **ն** հնչյունը ստանձնել է ներույթի դեր:

Հոգնակիի հոլովումը

Թե՛ ժամանակակից հայերենի և թե՛ թուրքերենի հոլովման համակարգում հոգնակի թվի քերականական կարգն արտահայտվում է առանձին ձևությամբ, որոնք, իբրև կանոն, մենհիմաստ են, այսինքն՝ բացի հոգնակիի իմաստից, քերականական այլ իմաստ չեն արտահայտում:

Ժամանակակից հայերենի հոգնակերտ ձևություններն են **-եր, -ներ, -ք, -իկ, -այք**: Գոյականի հոլովումը հոգնակի թվում գրեթե հասել է միօրինակության. բոլոր այն բառերը, որոնց հոգնակին կազմվում է **-եր** կամ **-ներ** ենթաձևությամբ, հոգնակիում հոլովվում են **ի** հոլովման վերջավորություններով:

Հատուկ խումբ են կազմում **-անք, -ենք, -ոնք, -ունք** ածանցներով կազմված հավաքական անեզականները՝ քեռանք, Կարենենք և այլն:

Հոգնակի ուղղականը ուսումնասիրվող երկու լեզուներում էլ եզակիից տարբերվում է միայն թվանիշ ձևությունների առկայությամբ:

Ժամանակակից թուրքերենի հոգնակերտ ձևություններն են **-lar** և **-ler** վերջավորությունները: Թուրքերենին բնորոշ ձայնավորների ներդաշնակության կանոնի համաձայն, բառի վերջին վանկի ձայնավորից կախված՝ հոգնակերտ վերջավորության ձայնավորը կարող է փոփոխվել: Հոլովական թեքությոը դրվում է հոգնակերտ վերջավորությունից հետո: Ժամանակակից թուրքերենում հոգնակի հոլովման վերջավորությունների աղյուսակը հետևյալն է.

Բառի վերջին վանկի ձայնավ.		Թվանիշ ձևությոը		Հոլովանիշ ձևությոը
a, ı, o, u	duvar yıldız peron kum	lar	ուղղ.	+ Ø
			սեռ.	+ in
			տր.	+ a
			հայց.	+ ı
			բաց.	+ dan
			նեղզ.	+ da
e, i, ö, ü	el deniz göl kostüm	ler	ուղղ.	+ Ø
			սեռ.	+ in
			տր.	+ e
			հայց.	+ i
			բաց.	+ den
			նեղզ.	+ de

Թուրքերենի հոգնակի հոլովման ընդհանուր հարացույցը.

	-lar-	-ler-
ուղղ.	okul+lar+Ø	defter+ler+Ø
սեռ.	okul+lar+in	defter+ler+in
տր.	okul+lar+a	defter+ler+e
հայց.	okul+lar+ı	defter+ler+i
բաց.	okul+lar+dan	defter+ler+den
նեղզ.	okul+lar+da	defter+ler+de

Ի մի բերելով ուսումնասիրության արդյունքները՝ կարող ենք տալ հաշվերենի և թուրքերենի հոլովական հարացույցի զուգադրական պատկերը.

Թուրքերենի հոլովման հարացույցը						
	Բառի վերջին վանկի ձայնավորը	a կամ ı	o կամ u	e կամ i	ö կամ ü	
Արտաքին թեքում	Եզակի					
		Ուղղ.	+Ø			
		Սեռ.	-(n)ın	-(n)nun	-(n)in	-(n)nün
		Տր.	-(y)a		-(y)e	
		Հայց.	-(y)ı	-(y)u	-(y)i	-(y)ü
		Բաց.	-dan/tan		-den/ten	
		Ներգ.	-da/ta		-de/te	
	Հոգնակի					
		Ուղղ.	-lar		-ler	
		Սեռ.	-ların		-lerin	
		Տր.	-lara		-lere	
		Հայց.	-ları		-leri	
		Բաց.	-lardan		-lerden	
		Ներգ.	-larda		-lerde	

Հայերենի արտաքին թեքման հոլովման հարացույց*									
Հոլ.	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ուղղ.	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø	Ø
Սեռ.	ի	ու	ա	ո	ան	յան	ոջ	վա	վան
Տր.	ի(ն)	ու(ն)	ա(ն)	ուն/ին	ան(ը)	յան(ը)	ոջ(ը)	վա(ն)	վան(ը)
Հայց.	Ø(ը)	Ø/ուն	Ø/ան	Ø(ը)/ուն	Ø/ան(ն)	Ø(ը)	Ø/ոջ(ը)	Ø(ը)	Ø(ը)
Բաց.	ից	ուց	անից	ուց/ից	(ան)ից	ից	ոջից	(վան)ից	վանից
Գործ.	ով	ով	անով	ով	(ան)ով/ամբ	ով	ոջով	ով	ով
Ներգ.	(ուն)	(ուն)	-	-	-	-	-	ուն	-

Հայերենի ներքին թեքման հոլովման հարացույցը				
Հոլ.	10	11	12	13
Ուղղ.	հայր	կայսր	բնություն	անուն
Սեռ.	հոր	կայսեր	բնության	անվան
Տր.	հոր(ը)	կայսեր(ը)	բնության(ը)	անվան(ը)
Հայց.	հայր(հորը)	կայսր(ին)	բնություն(ը)	անուն(ը)
Բաց.	հորից	կայսրից	բնությունից	անունից
Գործ.	հորով	կայսրով	բնությունով/ բնությամբ	անունով/ անվամբ
Ներգ.	-	-	-	-

* Շնորհակալություն ենք հայտնում L. Հովսեփյանին իր «Армянский язык – Энциклопедия. “Языки мира”» անտիպ աշխատությունից այս աղյուսակը մեզ տրամադրելու համար:

Որպես անփոփում կարելի է ասել, որ թեև համեմատվող լեզուները պատկանում են տարբեր լեզվաընտանիքների (հայերենը հնդեվրոպական լեզվաընտանիքի լեզու է, թուրքերենը՝ ալթայան), այնուամենայնիվ այս երկու լեզուները հոլովական հարացույցում կցականության տեսանկյունից ցուցաբերում են ավելի շատ նմանություններ, քան տարբերություններ:

Թուրքերենին բնորոշ է ձայնավորների առնմանության տեսակներից մեկը՝ ձայնավորների ներդաշնակությունը. բառի մեջ առկա ձայնավորների բնույթը պայմանավորվում է արմատի ձայնավորի տեսակով, որի պատճառով էլ առաջանում են հոլովանիշ մեկ ձևույթի տարբերակներ՝ ենթաձևույթներ: Եթե հայերենում անունների հոլովումն իրականացվում է թե՛ նյութական ձևույթների կցման՝ մասնիկավորման և թե՛ հիմքի՝ ձևաբանական արժեք ունեցող հնչյունական հերթագայությունների միջոցով, ապա թուրքերենում այն իրագործվում է սուսկ մասնիկավորման միջոցով: Նշված երկու լեզուների համար բնորոշ է, որ հոլովակազմիչները բառին կցվում են վերջից:

Կցական լեզուներում, որպիսին թուրքերենն է, հոլովման հարացույցն ունի վառ արտահայտված առանցքային կառուցվածք. եզակի թվի շարքի հոլովական բոլոր վերջավորությունները կցվում են ուղղական հոլովով, եզակի թվով դրված բառահիմքին, իսկ հոգնակի թվի շարքի բոլոր վերջավորությունները՝ ուղղական հոլովով, հոգնակի թվով դրված բառահիմքին: Սրանով ապահովվում է հոլովական հարացույցի կայունությունը՝ անփոփոխությունը, որը բնորոշ է կցական լեզուներին⁹:

АРМЕН МЕЛКОНЯН – Особенности агглютинации в системах склонений в армянском и турецком языках. – Статья посвящена сопоставительному анализу падежных систем в двух языках с точки зрения свойственной им обоим агглютинации. Хотя армянский и турецкий относятся к разным языковым семьям (индоевропейской и алтайской), у них наблюдается, при значительных различиях, много общего в технике склонения существительных. В армянском языке имеется два типа их склонения: с внешней флексией (присоединением падежных окончаний) и внутренней флексией (чередованием гласных основы). Поскольку турецкий язык относится по своей структуре к чисто агглютинативным языкам, для него характерен исключительно аффиксальный способ образования падежных форм; отмечается также большая регулярность и единообразие падежных окончаний по сравнению с армянским.

ARMEN MELKONYAN – Peculiarities of Agglutination in the Declension Systems in Armenian and Turkish. – No typological-contrastive analysis of grammatical structures of Armenian and Turkish has been carried out so far. The article studies the comparative research of the declension system of the mentioned languages from the viewpoint of agglutination, which is peculiar to both of them. Though the languages

⁹ Տե՛ս Серебренников Б. А., նշվ. աշխ., էջ 11:

under study belong to different language families (the first one is an Indo-European language, the second one – Altaic), they have many declension peculiarities, as well as some essential distinctions. There are two ways of formation of cases in Armenian. The first one is the method of affixation (external flexion); the second one is the way of vowel alternation (internal flexion). As the Turkish language is an exclusively agglutinative language, only the affixation method is specific to its structure. A due attention has been paid to the comparisons of declensional endings in the mentioned languages. At the same time there can be observed wide uniformity of case endings in Turkish as compared with Armenian.